Valodas konsultācijas: elektroniskā datubāze

http://www.valodaskonsultacijas.lv/lv/questions/171

Jautājums

Vārāmais sāls vai ***vārāmā sāls***?

Atbilde

Pašlaik literārās valodas norma ir ***vārāmais sāls***, jo vārds ***sāls*** ir vīriešu dzimtes vārds. Taču diskusijas par šo jautājumu nerimstas, daudzi uzskata, ka norma būtu jāmaina, jāatļauj paralēls abu dzimšu lietojums. Lai gan norma ir noteikta, lietojumā vienprātības joprojām nav.

Valodniece Dz. Paegle par ***sāls*** jautājumu raksta: „Mūsdienu literārajā valodā līdz pat 20. gs. 80. gadiem bija nostabilizējusies sieviešu dzimtes forma vārdu savienojumā ***vārāmā sāls***, bet citi ķīmiskie sāļi tika lietoti vīriešu dzimtē, piemēram, *nātrija sāls*. Toreizējā Terminoloģijas komisija vēlējās vienādot „abu sāļu" dzimti un ieteica lietot ***vārāmais sāls*** un locīt to pēc vārda *akmens* parauga: N. kas? – *sāls*, Ģ. kā? – *sāls*, D. kam? – *sālim*, A. ko? – *sāli*, I. ar ko? – *ar sāli*, L. kur? – *sālī*. Pret šo ieteikumu iebilda daļa inteliģences, radās plašas diskusijas, tajās piedalījās arī toreizējā Filoloģijas fakultātes Latviešu valodas katedra, kas *sāls* jautājumā deva šādu atbildi: „Valoda ir sistēma, bet svarīgi ir arī citi faktori – tradīcija, analoģija. Mūsdienu literārajā valodā ir stabila tradīcija lietot vārdu ***sāls*** sestās deklinācijas formā, un izlokšņu tradīcija to vairs nevar ietekmēt. Bez tam vārāmo sāli no citiem sāļiem nošķirt citā deklinācijā liek semantiskais pamats: valodas praksē vārāmo sāli nevar identificēt ar kādu citu, piemēram, sērskābes sāli, kas gan noder dažādās dzīves jomās, bet ne ēšanai." Arī paši terminoloģijas speciālisti līdzīgas, bet nošķiramas lietas mēdz šķirt pēc dzimtes, piemēram, *sprauds* 'bibliotēku kartotēkas iespraužamā plāksnīte' un jebkura cita spraud(īt)e. Tomēr līdzīgā gadījumā viņi vārdu ***sāls*** nevēlas diferencēt. Valodas praksē vārdu ***sāls*** ar nozīmi 'vārāmā sāls' var lietot kā vīriešu, tā sieviešu dzimtē, un vērot, kādā formā tas laika gaitā nostabilizēsies." Savukārt LZA Terminoloģijas komisijas priekšsēdētāja Valentīna Skujiņa uzskatīja, ka paralēlo formu lietojums ir novērsts un pieder pagātnei: „Vienādota ir arī vārda ***sāls*** dzimte vienskaitļa un daudzskaitļa formās, lai novērstu 50.–60. gados terminoloģijas praksē izplatīto formu variantumu un nekonsekvenci. Formu nekonsekvenci kaut kādā mērā paredzēja toreizējā norma: „tā sāls" (vārāmā) un „tas sālis" – „tie sāļi" ķīmijā. Vārda ***sāls*** dažu dzimtes un skaitļa formu sakritības dēļ šīs formas

lielā mērā tika jauktas: tā sāls un tās sālis, tie sāļi un tas sālis, arī tas sāls. Turklāt nekonsekvence bija vērojama gan runas valodā, gan grāmatās. [..] Formu nekonsekvence īpaši traucējoša ir terminoloģijā. Tāpēc LZA Terminoloģijas komisija [20. gs.] 60. gadu beigās, apspriežot ķīmijas terminus, atzina, ka, tā kā latviešu valodas sistēmā lietvārdi parasti tiek lietoti vienā dzimtē, turpmāk terminoloģiskajā praksē vārds ***sāls*** visos gadījumos lietojams vienā – vīriešu – dzimtē formās *tas sāls – tie sāļi*. [..] Vīriešu dzimtes priekšrocības noteica vairāki motīvi: tās daļējā izplatība vienskaitlī un pārsvars daudzskaitlī, tās līdzskaņu celma locījumu paradigmas minimālā atšķirība no sieviešu dzimtes i-celma paradigmas, vairīšanās no homonīmiskās formas *sālis* u. c.”

Avoti

Paegle, Dz. *Latviešu literārās valodas morfoloģija.* I daļa. Rīga : Zinātne, 2003,33. lpp.

Skujiņa, V. *Latviešu terminoloģijas izstrādes principi.* Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2002, 73. lpp.

© Latviešu valodas aģentūra, 2017